

УДК 378.4 (477):376-056.24-057.875

ОЛЬГА ГРИШКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ЛЕСЯ КЛЕВАКА

Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»

СУПРОВІД НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Проаналізовано досвід здійснення різних видів супроводу навчання студентів з особливими освітніми потребами у вищому навчальному закладі «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»: технічний, педагогічний, психологічний, медико-реабілітаційний, фізкультурно-спортивний, соціальний, професійно-адаптаційний. Наведено конкретні шляхи розв'язання означеної проблеми та подальші кроки з впровадження відповідних сучасних технологій навчання.

***Ключові слова:** інклюзія, інтегроване освітнє середовище, супровід, студент з особливими освітніми потребами, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Полтавський інститут економіки і права*

Постановка проблеми. Процес навчання людей з особливими освітніми потребами тісно пов'язаний з процесом їх соціалізації упродовж усього життя. Саме тому інтеграція таких людей у навчальний процес вишусуттєво полегшує їх подальшу інтеграцію у суспільство, оскільки передбачає спільне навчання людей із інвалідністю з іншими особами. Але інтеграція людей із різним станом здоров'я в

освітнє середовище ще не гарантує її учасникам рівного доступу до навчання, оскільки у деяких із них можуть бути специфічні освітні потреби. Для подолання цього недоліку необхідно запровадити комплекс заходів, що забезпечують повноцінну інклюзію осіб з інвалідністю у навчально-виховний процес вишу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки з дослідження проблеми інклюзії вищої освіти засвідчили, що науковці активно працюють над розробкою теоретико-організаційних засад впровадження інклюзивної моделі навчання, створення інтеграційного освітнього середовища (Н. Бастун, І. Деревко, О. Єрмоєнко, С. Когут, О. Марінушкіна, О. Хоротайло та ін.), описують ефективний досвід здійснення інклюзивної вищої освіти в Україні (О. Бацман, С. Глоба, І. Іванова, К. Кольченко, Н. Мякушко, Г. Нікуліна, П. Таланчук, Л. Тюття та ін.), вивчають закордонний досвід застосування різних видів супроводу студентів з особливими освітніми потребами (Ю. Богінська, А. Кравцова та ін.).

Мета статті – проаналізувати досвід здійснення різних видів супроводу навчання студентів з особливими освітніми потребами у вищому навчальному закладі «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Виклад основного матеріалу. Інклюзія – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, у першу чергу тих, хто має обмежені фізичні або інші можливості. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті.

Отримати вищу освіту люди з особливими потребами можуть вступивши до звичайних вишів, у яких процес інклюзії може здійснюватися шляхом створення спеціальних або інклюзивних груп, та спеціальних закладів освіти. Так, навчання студентів у вишах спеціального типу передбачає формування контингенту студентів із людей однієї нозології, що значно полегшує організацію підтримки їх навчання, але призводить до їх сегрегації. У деяких вишах класичного типу на виконання державного замовлення також можуть формуватися окремі академічні групи спеціального типу зі студентів однієї нозології, при цьому за межами навчального процесу студенти знаходяться у звичайному студентському середовищі, в яке можуть інтегруватись. У вишах, котрі мають групи інклюзивного навчання, передбачається спільне навчання студентів, які мають функціональні обмеження, з іншими здобувачами вищої освіти. Така форма навчання визнає за людьми з інвалідністю рівні права на отримання освіти і потребує здійснення політики рівних можливостей. Навчання та виховання студентів із інвалідністю здійснюються в інтегрованих групах, які можуть розглядатися як мікро модель соціального середовища.

Особливістю навчання студентів із інвалідністю в інтегрованому освітньому середовищі є те, що, сприймаючи їх як рівних, до них висувають такі ж вимоги з боку вишу, як і до інших студентів. В інтегрованій групі не можна, наприклад, на потребу студента з інвалідністю уповільнювати темп лекції, зменшувати кількість пар та їх тривалість, спростувати чи скорочувати обсяг навчального матеріалу, так як це знижує якість фахової підготовки. Саме тому на перших етапах інтеграція студентів із інвалідністю носить стихійний характер. Тільки одиниці можуть подолати всі труднощі навчання самостійно або за допомогою батьків і друзів. Це і пояснює необхідність супроводу студентів з особливими освітніми потребами у виші [2].

Зі створенням Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» – університету нового, інтегрованого типу, в основу якого було закладено ідею забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти всім бажаючим, незалежно від стану їхнього здоров'я, матеріального становища чи місця

проживання, розпочався етап системної розбудови в Україні інтегрованого освітнього середовища з подальшим переходом до організації інклюзивного навчання.

В інтегрованому освітньому середовищі Університету «Україна» передбачено компенсувати функціональні обмеження, що впливають на якість навчання студентів із інвалідністю, і надати їм необхідну підтримку шляхом організації супроводу процесу навчання[2].

Супровід навчання студентів із інвалідністю – це система заходів, що мають забезпечити рівний доступ до навчання, тобто знищити або принаймні мінімізувати проблеми студентів з особливими потребами у навчанні[6].

При впровадженні системи супроводу навчання студентів із особливими потребами виш має враховувати психофізичні особливості та проблеми навчання студентів різних нозологій, їх потреби у компенсації сенсорних вад, що заважають сприймати навчальний матеріал, соціально-психологічні фактори, що ускладнюють інтеграцію здобувачів у виші, потреби у фізичній реабілітації та багато інших[3].

Супровід навчання студентів із особливими потребами в Університеті «Україна» здійснюється за такими напрямками: технічний, педагогічний, психологічний, медико-реабілітаційний, фізкультурно-спортивний, соціальний, професійно-адаптаційний. Супровід розпочинається з моменту звернення студента з особливими потребами до університету й охоплює процеси підготовки до вступу, вступ та навчання у виші, передбачає підтримку зв'язків із випускниками. Усі перелічені складові системи супроводу вступають у дію поступово і можуть діяти одночасно, доповнюючи одна одну.

Найпершою запорукою успішного навчання студентів із інвалідністю є спеціалізований технічний супровід навчання, метою якого є забезпечення таких студентів адаптивними технічними засобами та спеціальними технологіями навчання. Технічний супровід має компенсувати функціональні обмеження студентів і забезпечити принцип доступності до якісної вищої освіти всім здобувачам незалежно від виду нозології та ступеня важкості захворювання. На всіх етапах технічного супроводу передбачається індивідуальний (тьюторський) супровід студентів із особливими потребами з метою допомоги у розв'язанні індивідуальних проблем опанування навчальних дисциплін. Технічний супровід здійснюється відділом спеціальних технологій навчання, фахівцями технічної служби і студентами Університету «Україна».

Педагогічний супровід навчання передбачає оптимізацію викладання навчального матеріалу студентам із інвалідністю у максимально сприйнятливій для них формі, впровадження сучасних педагогічних технологій навчання, забезпечення навчально-методичними матеріалами. Такий вид супроводу здійснюють кафедри за підтримки відділу спеціальних технологій навчання та фахівців із методичної роботи. Цей блок повністю залежить від підготовленості викладачів до роботи в інтегрованій групі та від їхньої педагогічної майстерності.

Психологічний супровід спрямований на з'ясування психологічних особливостей кожного студента, зміцнення та збереження його психологічного здоров'я, надання йому необхідної допомоги з адаптації в інтегроване освітнє середовище, сприяння особистісному розвитку[1].

Медико-реабілітаційний супровід – це комплекс заходів, спрямованих на підтримку, збереження та відновлення фізичного здоров'я студентів. Його складовими є невідкладна медична допомога, консультативно-профілактична та реабілітаційно-відновлювальна підтримка.

Соціальний супровід навчання включає заходи, спрямовані на забезпечення соціалізації студентів із особливими потребами, зокрема їх соціально-побутової,

соціально-культурної та соціально-трудової адаптації. Основною функцією цього блоку є подолання соціальної ізоляції інвалідів, сприяння збереженню і підвищенню їх соціального статусу, залучення до всіх сфер суспільного життя.

Фізкультурно-спортивний супровід заохочує студентів до активних занять фізичною культурою та окремими видами спорту, участі у змаганнях різного рівня та паралімпійському русі, зміцнює мотивацію до здорового способу життя, передбачає поліпшення психофізичного стану студентів і підвищення їх інтелектуальної працездатності.

Професійна адаптація та реабілітація студентів із особливими потребами здійснюється шляхом надання їм робітничої спеціальності в межах фахової підготовки, залучення до роботи у студентських навчально-науково-виробничих підрозділах, студентському науковому товаристві, наукових гуртках, проходження виробничої практики, навчання студентів у центрі розвитку кар'єри та підприємництва, надання таким студентам допомоги у працевлаштуванні. Цей супровід здійснює випускова кафедра, Центр планування та розвитку кар'єри, відділ практики та працевлаштування, відділ виховної роботи Університету «Україна» [6].

Як зазначено у доповіді радника ректора Університету «Україна» з питань інклюзивної освіти, важливим є не стільки зміст процесу освіти, скільки створення певних психолого-педагогічних умов, які полегшують процес навчання здобувачів з особливими освітніми потребами, тобто:

- забезпечення особливого підходу до студентів, який повинен урахувати специфіку хвороби, вади, патологічний стан, психологічні чи соціальні проблеми, з якими може зустрітись людина у повсякденному житті; темп викладання дисциплін має бути гнучким, пристосованим до потреб; навчальне навантаження повинно регулюватись залежно від ступеня інвалідності;

- процес виховання потребує більшої уваги, відповідальності, розуміння й освіченості. Студенти повинні бути оточені любов'ю і турботою, навчені жити з вадою і розумінням, що вони – такі ж самі, як інші студенти;

- забезпечення рівних можливостей для участі в загальноуніверситетських заходах (забезпечення транспортом, допоміжними засобами, волонтерами); підвищення загального культурного рівня звичайного студентства у напрямі виховання толерантного ставлення до здобувачів із особливими потребами, розуміння їхніх життєвих проблем;

- не нагадувати й не акцентувати увагу на функціональних обмеженнях, зрозуміти внутрішній світ студента [5].

Зауважимо, що вирішальна роль в університеті відводиться особистості викладача. Успіхи студентів із інвалідністю залежать від розуміння їхніх потреб, надання кваліфікованої допомоги, доброзичливості, людяності та чуйності викладачів. Проблемою університету є те, що не усі викладачі профільних дисциплін мають достатній рівень дефектологічної і психологічної підготовки, а технології викладання навчальних дисциплін у такому виші суттєво відрізняються відповідно до особливостей сприймання студентами навчального матеріалу. Тому важливою запорукою успішної інклюзії студентів із інвалідністю є спеціальна підготовка викладачів до роботи в інтегрованих групах, яка передбачає ознайомлення з функціональними відмінностями, особливостями розвитку студентів різних нозологій та сприйняття ними навчального матеріалу, методиками викладання їм навчальних дисциплін та кращим світовим досвідом інклюзії таких студентів. Тобто для забезпечення ефективної роботи викладачів в інтегрованих групах в університеті організують постійно діючі семінари для підвищення їх кваліфікації[2].

У Полтавському інституті економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (відокремлений структурний підрозділ Університету «Україна») поряд із здоровими студентами отримують освіту 56 здобувачів із такими категоріями порушень: 30 з порушенням слуху (11 – глухі та оглухлі, 19 – зі зниженим слухом), 6 з порушенням зору (зі зниженим зором), 6 з порушенням опорно-рухового апарату, 4 з ДЦП, 3 із захворюваннями нервової системи, 7 студентів мають інвалідність із загальних захворювань. Серед означених студентів 2 – мають інвалідність з дитинства, 6 – інвалідність I групи, 11 – II групи, 37 – III групи.

Для забезпечення інклюзії студента з інвалідністю у навчально-виховний процес педагоги інституту враховують особливості і максимально компенсують труднощі сприйняття навчального матеріалу особами із сенсорними вадами. При цьому в сприйнятті індивідуальному випадку викладачу дуже важливо чітко уявляти, яким чином студенту зручніше сприймати цей матеріал: візуально, на слух, тактильно. Відповідним чином готується методичне і дидактичне забезпечення навчального процесу. Наприклад, конспекти лекцій, вказівки до виконання семінарських, практичних і лабораторних робіт, самостійної та індивідуальної науково-дослідної роботи, тестові завдання мають бути підготовлені у паперовому, аудіо- та електронному форматах. Одночасно студенти використовують індивідуальні технічні засоби, зокрема, диктофони, слухові апарати, ноутбуки тощо [2; 3; 4]. Студенти з вадами слуху забезпечуються на навчальних заняттях сурдоперекладачем. Окреслена робота викладачів Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна» сприяє ефективному впровадженню інклюзії на теренах Полтавщині.

Висновки. Інклюзивна модель освіти запроваджується в окремих вишах України, прикладом цього і є діяльність Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Досвід роботи університету зі студентами з інвалідністю доводить, що люди, які мають особливі потреби, не відчують себе неповноцінними, а, навпаки, в умовах вищої освіти найкращим чином розкриваються як особистості. З-поміж них багато творчих людей, зрілих, здатних зрозуміти інших, і вони швидко знаходять собі друзів. Забезпечення супроводу навчання студентів із інвалідністю дозволяє їм діяти на рівних із іншими студентами і не є перевагою по відношенню до інших студентів.

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на дослідження ефективності впровадження сучасних технічних засобів в роботі зі студентами з інвалідністю (портативний збільшувач, Брайлівський принтер, збільшувальна лупа на підставці, «розумні» рукавички, розпізнавання жестів для глухих за допомогою Kinect та ін.).

Список використаних джерел

1. Дроботун О.С. Психологічний супровід навчання у ВНЗ осіб із обмеженими можливостями [Електронний ресурс] / О.С. Дроботун. – Режим доступу: [http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=Психологічний супровід](http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=Психологічний%20супровід)
2. Забезпечення інклюзії студентів шляхом розбудови безбар'єрного освітнього середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=інклюзія та інтеграція](http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=інклюзія%20та%20інтеграція)
3. Кольченко К. Вища освіта в Україні: від інтеграції до інклюзії / К. Кольченко, Г. Нікуліна // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – №4 (6). – К.: Університет «Україна», 2007. – С.9
4. Кольченко К. Забезпечення рівних можливостей для навчання студентів з інвалідністю: метод. пос. / К. Кольченко, Ш. Равер-Лампман, Г. Нікуліна та ін. – К.: Університет «Україна», 2005. – 120 с.

5. Про впровадження нових технологій інклюзії в Університету «Україна» [Електронний ресурс] / К.О. Кольченко. – Режим доступу: <http://www.vmurol.com.ua>
6. Що таке супровід навчання студентів із особливими потребами у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=що таке супровід](http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=що_таке_супровід)

Стаття надійшла до редакції 04.03.2017 р.

ГРИШКО О.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, г. Полтава, Украина

КЛЕВАКА Л.

Полтавский институт экономики и права Университета «Украина», г. Полтава, Украина

СОПРОВОЖДЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Проанализирован опыт осуществления различных видов сопровождения обучения студентов с особыми образовательными потребностями в высшем учебном заведении «Открытый международный университет развития человека «Украина»: технический, педагогический, психологический, медико-реабилитационный, физкультурно-спортивный, социальный, профессионально-адаптационный. Описаны конкретные пути решения этой проблемы и дальнейшие шаги по внедрению соответствующих современных технологий обучения.

Ключевые слова: инклюзия, интегрированная образовательная среда, сопровождение, студент с особыми образовательными потребностями, Открытый международный университет развития человека «Украина», Полтавский институт экономики и права.

GRISHKO O.

Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

KLEVAKA L.

Poltava Institute of Trades and Law University «Ukraine», Ukraine

SUPPORT TRAINING OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATION ALNEEDS IN HIGHER EDUCATION

The article deals with the concept of "inclusion", "support students with special needs." These benefits create an integrated educational space, which can be considered as micromodel of social environment for people with disabilities on the territory of Ukraine Higher Education. The experience of the various types of support for teaching students with special educational needs in higher educational establishment "Open International University of Human Development" Ukraine "and its separate structural unit – Poltava Institute of Trades and Law: technical, pedagogical, psychological, medical rehabilitation, physical culture and sports, social and professional adaptation. Author determined psycho-pedagogical conditions that facilitate the learning process of students with disabilities. The attention is focused on raising the level of mental retardation and psychological training of teachers, special techniques of teaching in inclusive groups, including nosology seekers of higher education, especially the use of individual technical training, including voice recorders, hearing aids, laptops and more. In article achievements of students with disability in the paraolympic Movement are described. Concrete solutions of this problem and further steps on introduction of the appropriate modern technologies of training are given.

Keywords: inclusion, integrated learning environment, support, students with special educational needs, Open International University of Human Development «Ukraine», Poltava Institute of Trades and Law.